

Araştırma Makalesi

Sosyal Dışlanma Kısılcacındaki Gençler

Beril BAYKAL*

ORCID: 0000-0002-0769-459X

Öz

Sosyal politikanın önemli çalışma alanlarından biri olan sosyal dışlanma bağlamında en riskli gruplardan birisi gençlerdir. Sosyal dışlanma süreci gençleri yoksulluğa itmekte, kamu hizmetlerine erişme sorunları yaşamasına, dolayısıyla sosyal ilişkilerin ve kültürel entegrasyonun bozulmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı gençlerde sosyal dışlanmanın boyutların tespit edebilmektir. Bu amaçla Kocaeli ilinde 18-29 yaş arası 409 gence ve karşılaştırma yapabilmek adına 30 ve üzeri yaş 464 kişiye görüşme yöntemiyle sosyal dışlanma ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre gençler 30 yaş ve üzeri yaş grubuna göre daha çok sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Gençler kendi aralarında değerlendirmeye tabi tutulduğunda eğitim düzeyi düşük olan, ne eğitimde ne istihdamda olan ve gelir düzeyi 2000 TL altı olan gençlerin daha çok dışlanma yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: sosyal dışlanma, gençlik, işsizlik, yoksulluk

Young People in Grip of Social Exclusion

Abstract

One of the most risky groups in the context of social exclusion, which is one of the important fields of social policy, is young people. The social exclusion process pushes young people to poverty, causing problems in accessing public services, and thus disrupting social relations and cultural integration. In this context, the aim of the research is to determine the dimensions of social exclusion among young people. For this purpose, "Social Exclusion Scale" was applied to 409 young people between the ages of 18-29 and 464 people aged 30 and over in order to make comparisons by means of interview method. According to the

Makale gönderim tarihi: 22.05.2020 Makale kabul tarihi: 25.11.2020

* Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, berilbaykal81@gmail.com

results of the research, young people are more exposed to social exclusion than the age group of 30 and older. In addition, when young people are evaluated among themselves, it is concluded that young people with low level of education, not in Education, employment, or training and income below 2000 TL experience more social exclusion.

Keywords: social exclusion, youth, unemployment, poverty

Giriş

Sosyal dışlanma olgusu daha çok politikacıların benimsediği bir olgu olsa da, ilk olarak sosyologlar tarafından eşitsizliğin yeni kaynaklarını göstermek için ileri sürülmüştür. Bireylerin toplum ile bütünleşmesinin engellenme biçimlerini ifade eden sosyal dışlanma, genellikle yeterli kaynak ve gelirden yoksun olma, işgücü piyasasından dışlanma, toplumsal ilişkilerden ve sosyal ilişkilerden dışlanma şeklinde oluşur (Giddens, 2012: 402). Çok boyutlu ve karmaşık bir olgu olan sosyal dışlanma genellikle yeni yoksulluk, eşitsizlik, ayrımcılık ve alt sınıf kavramları ile ilişkilendirilir (Silver, 1994). Bu çok boyutlu ve karmaşık olguyu H. Silver (1994), R. Levitas (2005), A. Sen (2000) ve Jehoel-Gijbers ve Vrooman (2007) farklı yaklaşımlar çerçevesinde açıklamaya çalışmıştır.

Nedenler ve sonuçları açısından incelendiğinde sosyal dışlanma, sadece gelişmekte ya da gelişmemiş ülkeler açısından değil; gelişmiş ülkeler açısından da sosyal politikanın güncel ve önemli konularından biridir. Özellikle küreselleşme ve neoliberal politikalar sonucu toplumsal ve ekonomik yapıda yaşanan sürekli dönüşümler, artan eşitsizlik, güvencesizlik, ayrımcılık gibi sorunlar beraberinde sosyal dışlanma sorununu gündeme getirmektedir (Sapançalı, 2005). Sosyal dışlanma bir yandan bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatla bütünleşmesine engel olurken, diğer yandan da sosyal davranışlarda, dolayısıyla sosyal düzen ve sosyal yaşam kültüründe bozulmaya neden olabilir. Bu durum sosyal adaleti bozarak toplumsal barışı zedeleyebilir.

Sosyal dışlanmaya maruz kalan en büyük gruplardan biri gençlerdir. Süreç boyunca gençlerin barınma, istihdam, eğitim, sağlık hizmetleri ve demokratik katılım gibi haklardan, kaynaklardan, hizmetlerden ve fırsatlardan yararlanmaları engellenir ve gençler çevrelerindeki insanların ve kurumların desteğinden mahrum bırakılarak yalnız kalır. Gençlere yönelik olumsuz ve ayrımcı tutumlar da gençleri toplumun dışına iterek sosyal dışlanmaya neden olabilir.

Sosyal eşitsizliklere dayanan ve gençleri fırsat eşitliği dünyasının dışına iten bir süreç olan sosyal dışlanmanın, toplumsal statüsü ne olursa olsun (öğrenci, işgücü, ne eğitimde ne istihdamda) gençlerin yaşam koşullarına, sosyal ve ekonomik katılımına, duygusal yaşamına ve sağlık durumuna derin ve uzun vadeli zarar verdiği kabul edilir. Yaşam standartlarındaki düşüklük, politik ve sosyal izolasyon, yabancılaşma duyguları ve sağlıksız yaşam koşulları, mevcut sosyal dışlanma koşullarını ağırlaştırmakta ve bu durum sosyal olarak dışlanmış genç-

leri daha fazla yoksulluk, sosyal ve duygusal izolasyon ve sağlık sorunları tehlikesi içine atmaktadır. Sonuç olarak süreç, gençleri daha ciddi dışlanma risklerine maruz bırakan bir kısır döngü ile sonuçlanarak gençlere umutsuz bir gelecek sunmaktadır.

Sosyal içermeye politikaları ile gençlerin sosyal dışlanma sürecinin önüne geçilmesi önem teşkil etmektedir. İçermeye politikaları oluşturabilmek adına gençlerde sosyal dışlanma boyutlarının tespit edilmesi ve dışlanmış gençlerin demografik özelliklerinin bilinmesi önem taşır. Bu bağlamda çalışmanın amacı gençlerde sosyal dışlanma boyutlarını belirleyerek hangi gruptaki gençlerin hangi alanda daha çok dışlanmaya maruz kaldığını tespit edebilmektir. Bu amaçla öncelikle sosyal dışlanma hakkında kavramsal ve kuramsal çerçeve çizilerek gençlerin dünyada ve Türkiye'deki durumu hakkında bilgi verilecek, daha sonra araştırmanın yöntem ve bulgularından bahsedilecektir.

Sosyal Dışlanma Kavramı

İlk olarak 1960'lı yıllarda Fransa'da ortaya çıkan sosyal dışlanma kavramı; politikacılar, bürokratlar, gazeteciler ve akademisyenler tarafından yoksullardan ideolojik ve üstü kapalı bir biçimde "dışlanmış (*les exclus*)" şeklinde söz etmek amacıyla kullanılmıştır. Fransa'da dışlanma terimini ilk kullanan Rene Lenoir 1974 yılında yayınlamış olduğu kitabında, dışlanmışları ekonomik büyümenin sonuçlarından yararlanamayan kişiler olarak belirtmiş ve dışlanmışların, sadece yoksul kişiler olmadığını, bunun dışında engelliler, intihar eğilimli insanlar, madde bağımlıları, suçlular, tek ebeveynli aileler, asosyal kişiler ve diğer sosyal uyumsuz kişiler gibi çok çeşitli sosyal grupların da dışlanmış olduğunu belirterek tüm bu kişilerin sosyal koruma kapsamı dışında kalan sosyal gruplar olduğunu ifade etmiştir (akt. Sapançalı, 2005).

1970'li yıllardan sonra yaşanan gelişmeler sosyal dışlanmanın Avrupa'nın diğer ülkelerinde ve Avrupa Birliği (AB) düzeyinde de ön plana çıkmasına neden olmuş ve sosyal dışlanmaya yönelik politikalar üretilmeye başlanmıştır. Özellikle küreselleşme sürecinin etkisiyle artan işsizlik oranları ve uluslararası göç, refah devletinin ve refahın gerilemesi ve refah kavramının dönüşümü, sosyal dışlanma kavramına ilgiyi önemli ölçüde arttırmış; 1990'lı yıllardan itibaren olgu Avrupa Birliği'nin temel güncel sosyal politika konularından biri olmuştur (Sapançalı, 2005: 59 – 61).

Çok boyutlu, karmaşık ve dinamik yapısı nedeniyle sosyal dışlanma kavramının tek ve üzerinde fikir birliğine varılmış bir tanımı yoktur. Tanımlamalar genellikle bir dizi risk faktörüne dayanır. Avrupa Komisyonu'na göre risk faktörleri; düşük gelir, vasıfsız emek, kötü sağlık, engellilik, göç, düşük eğitim düzeyi, cinsiyet eşitsizliği, ayrımcılık ve ırkçılık, yaşlılık, uyuşturucu bağımlılığı, alkolizm vb.dir (Council of European Union, 2004: 30). Alanyazındaki tanımlamalarda fikir birliği

ağırlıklı olarak gelir ve istihdamla ilgili göstergelerle ilgili olup; düşük gelir ve iş-gücüne katılım eksikliği genellikle sosyal dışlanma için ana risk faktörleri olarak görülür. Bunun yanında mikro düzeydeki risk faktörleri ise yaş, cinsiyet, vatandaşlık, aile durumu, etnik köken iken; makro düzeydeki risk faktörleri ekonomik durgunluk, bireyselleşme, bürokratikleşme, kentleşme, göç ve yaşlanan nüfustur (Jehoel-Gijsbers ve Vrooman, 2007: 19).

Sosyal dışlanma belirli kesimlerin toplumun sunduğu kaynak ve hizmetlerden adil şekilde yararlanmasını (Sapançalı, 2005) ve toplumla bütünleşmesini engelleyen (Yépez Del Castillo, 1994: 614) bir olgudur. Sosyal dışlanma coğrafi olarak belli bir bölgede yaşayan bireylerin içinde yaşadıkları toplumun dışında kalması ve bu toplumdaki yurttaşlığa ilişkin üretim (ücretli çalışma, eğitim, emeklilik vb.), tüketim, tasarruf (birikimler, mülkiyet sahipliği), siyasi ve sosyal (aile, arkadaş vb. ile ilişkiler, kendini bir kültürel grup ya da toplulukla tanımlama) faaliyetler gibi normal eylemlere katılamamasıdır (Burchardt vd., 1999: 230-231). Sosyal dışlanma sivil, ekonomik, politik ve sosyal vatandaşlık haklarından mahrum olma ya da edilme durumudur (Yépez Del Castillo, 1994: 614). AB Konseyi'ne göre ise sosyal dışlanma; bazı bireylerin yoksulluk, temel beceri ve yaşam boyu öğrenme imkanlarının eksikliği ya da ayrımcılık nedeniyle toplumsal hayata tam olarak katılmalarının engellendiği bir süreçtir. Bireyleri iş, gelir ve eğitim fırsatlarından ve sosyal faaliyetlerinden uzaklaştıran bu süreçte, bireylerin iktidar ve karar alma organlarına erişimlerinin yetersiz olması sonucu bu bireyler çoğu zaman kendilerini güçsüz hisseder ve günlük yaşamlarını etkileyen kararlar üzerinde kontrol sahibi olamazlar (Council of The European Union, 2004: 8).

Sosyal Dışlanmaya İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Sosyal dışlanmayı açıklamaya çalışan yaklaşımlar arasında Silver'in Üçlü Paradigması, Levitas'ın Tipolojisi ve Sen'in Yapabilirlikten Yoksunluk yaklaşımları öne çıkmaktadır. Silver sosyal dışlanmayı açıklarken dayanışma, uzmanlaşma ve tekel olmak üzere üç paradigma ileri sürer. Her paradigma, sosyal dışlanmayı farklı bir nedene bağlar ve farklı ideolojiye (Cumhuriyetçilik, Liberalizm ve Sosyal Demokrasi) dayanır. Ayrıca her paradigma sosyal dezavantajın çoklu biçimlerine (vatandaşlık, etnik-ırksal eşitsizlik, yoksulluk, uzun dönem işsizlik) ilişkin açıklama sağlar. Fransız Cumhuriyetçilik ideolojisine dayanan, Rousseau ve Durkheim'in "sosyal düzen" görüşlerinin etkili olduğu dayanışma paradigmasında sosyal dışlanma, toplumla birey arasındaki sosyal, kültürel ve ahlaki bağların kopmasıyla ortaya çıkar. Bu paradigmanda dışlanan bireyler yoksullar, işsizler ve etnik azınlıklardır. Anglo-Amerikan liberal düşünceye dayanan uzmanlaşma paradigması sosyal dışlanmayı uzmanlaşmanın (sosyal farklılaşma, işgücünün bölünmesi ve alanların ayrılması) bir sonucu olarak görür. Paradigmaya göre, değer yargıları ve psikolojik güdülerini farklı olan bireylerin tercih özgürlüğüne sahip olmaları ve çıkar ilişkileri doğrultusunda hareket etmeleri sosyal bütün-

leşmeyi sağlayan unsurların zedelenmesine ve sosyal dışlanmaya neden olabilmektedir. Dolayısıyla sosyal dışlanma bireylerinin davranışlarının ve piyasanın işleyişinin bir sonucudur. Weber ve Marx'ın düşüncelerine dayanan tekelci paradigmada ise sosyal dışlanmanın nedeni ekonomik sömürü ve eşitsizlik oluşturan grup tekelidir. Buna göre sosyal dışlanma sınıf, statü ve siyasi gücün karşılıklı etkileşim halinde olması ve tekelci gruba dahil olanların kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmeleri sonucunda oluşur (Silver, 1994).

Levitas sosyal dışlanmayı nedensel ilişkiler üzerine odaklanan ve yeniden dağıtım, sosyal bütünleşme ve ahlaki sınıf-altı söylemi olarak adlandırdığı üç değişik tipoloji ile açıklamaya çalışır. Townsend'in yoksullukla ilgili yaklaşımının öne çıktığı yeniden dağıtım tipolojisi sosyal dışlanmanın nedeni olarak yoksulluğu görür. İşgücü piyasalarına vurgu yapan sosyal bütünleşme tipolojisi "ücretli iş" konusu üzerinde durmaktadır. Buna göre sosyal dışlanmanın oluşmasında bireylerin işgücü piyasalarına dahil olup olmamaları ve ücretli bir işe sahip olup olmamaları önemli bir göstergedir. Son tipolojide ise dışlanan kişilerin kültürel farklılıkları ve özellikle yoksulluğun ahlaki ve kültürel sebepleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Toplumun yapısından çok yoksulların davranışına odaklanan tipolojide en önemli göstergeler çalışma yaşında olan hanehalkı üyeleri arasında bir işte çalışmayanların oranı ya da sayısı ve bağımlı olma durumudur (Levitas, 2005).

Sen ise sosyal dışlanmayı "yapabilirlikten yoksunluk" yaklaşımı ile açıklamaya çalışır. Yapabilirlik açık, eğitimsizlik, kötü barınma koşulları gibi bireylerin kaçınmak istediği durumlardan kaçabilme yetisidir. Sen sosyal dışlanmayı yapabilirlikten yoksunluğun bir parçası olarak görür. Yapabilirlikten yoksunluk yaklaşımına göre bireylerin yapmak istediklerini yapamaması, elde etmek istediklerini elde edememesi ya da engellenmesi sosyal dışlanmaya neden olabilir. Örneğin istihdam edilme ya da kredi alma olanaklarından mahrum kalmak, ekonomik olarak yoksunluğa yol açarak yetersiz beslenme ya da barınma olanaklarından yoksunluk gibi diğer yoksunluklara neden olabilir (Sen, 2000: 4-5). Sen, ayrıca sosyal dışlanmayı açıklarken araçsal özgürlüklerden bahseder. Siyasal özgürlükler (medeni haklar, siyasal ifade özgürlüğü, denetim özgürlüğü vb.), ekonomik imkanlar (üretim, tüketim ve değişim ilişkileri), toplumsal fırsatlar (eğitim, sağlık vb.), şeffaflık güvenceleri ve koruyucu güvenlik (işsizlik sigortası, gelir desteği, sosyal yardım vb.) olmak üzere beş tür özgürlüğe vurgu yapan Sen'e göre bu araçsal özgürlüklerden yoksunluk sosyal dışlanmaya neden olabilir (Sen, 2004: 107, 56-61).

Jehoel-Gijbers ve Vrooman sosyal dışlanma olgusunu ampirik olarak test edebilmek amacıyla kuramsal yaklaşımlardan yola çıkılarak kavramsal bir model geliştirmiştir. Jehoel-Gijbers ve Vrooman'a göre kuramsal yaklaşımlarda sosyal dışlanma kavramı kısmen yoksulluk kavramıyla karşılaştırılarak tanımlanır; ancak

olguyu yoksullukla ayırt etmekte kullanılan kriterler çok keskin değildir. Buna göre sosyal dışlanma hem maddi olmayan özelliklerle (ilişkisel boyut) hem de maddi özelliklerle (dağılımsal boyut) ilişkilendirilebilir. Sosyal dışlanmanın nedenleri kolektif düzeyde olabileceği gibi, sosyal dışlanmada bireysel özellikler ve davranışlar da önemli olabilir. Yoksulluk ve sosyal dışlanma arasında sayılabilecek tek ayırım, sosyal dışlanmanın farklı boyutları içermesi; yoksulluğun ise yalnızca maddi boyutla ilgili olmasıdır. Ancak bu ayırım sadece mutlak yoksulluk için geçerlidir ve daha kapsamlı yoksulluk tanımları için geçerli değildir (Jehel-Gijbers ve Vrooman, 2007: 16).

Sosyal Dışlanmanın Boyutları

Araştırmacılar ve sosyal bilimciler sosyal dışlanmanın farklı boyutlarına vurgu yapar. Kronauer (1998) sosyal dışlanmanın her zaman işsizlikle bağlantılı olduğunu savunur. Ancak işsizlik dışındaki diğer altı boyutun da dikkate alınması gerektiğini vurgular (akt. Kieselbach, 2003: 70):

- İşgücü Piyasasından Dışlanma: Nispeten az beceriye sahip olanlar için işgücü piyasasına girmek ya da yeniden girmek için engellerle karşılaşma durumu
- Ekonomik Dışlanma: (Yoksulluk) Refah devletine finansal bağımlılık ve kendini veya ailesini finansal olarak destekleme yeteneğinin kaybı
- Sosyal Koruma Sistemlerinden Dışlanma: (Özellikle yoksul ve işsizler) Sosyal koruma hizmetleri veren kurumlar tarafından dışlanma durumu
- Toplumsal Dışlanma: Sosyal ağların kaybedilmesi, sosyal temasların azalması ve geri çekilme durumu
- Kültürel Dışlanma: Sosyal olarak kabul edilen normlara ve değerlere göre yaşayamama, yozlaşma ve damgalanma durumu
- Mekansal Dışlanma: Yoksulluk, işsizlik ve yozlaşma sonucu genellikle benzer bir sosyal özelliklere sahip kişilerin mekansal olarak altyapısı yetersiz bölgelere yığılması ve gettolaşma

Burchardt ve diğerleri (1999)'a göre ise sosyal dışlanmanın boyutlarını belirleyen unsur vatandaşlar için katılımın önemli olduğu normal eylemlerdir. Burchardt'ın sözünü ettiği normal eylemler şu şekildedir:

- Tüketim Faaliyetleri: Geleneksel yoksulluk ölçümleri ile ilgilidir.
- Tasarruf Faaliyetleri: Tasarruflar ve ev sahipliği
- Üretim Faaliyetleri: Ücretli iş, eğitim veya öğretim gibi ekonomik veya sosyal açıdan değerli bir faaliyette bulunmak olarak tanımlanır.
- Siyasi Faaliyetler: Sosyal veya fiziksel çevreyi geliştirmek veya korumak için bazı toplu çabalarda bulunmak olarak tanımlanır,
- Sosyal Faaliyetler: Aile veya arkadaşlarla önemli sosyal etkileşime girme ve kültürel bir grup veya toplulukla özdeşleşme olarak tanımlanır.

Percy-Smith (2000: 9)'e göre ise sosyal dışlanmanın yedi boyutu bulunur:

- Ekonomik Boyut: Ekonomik faktörler, yalnızca yoksulluk ile değil tanımlanan aynı zamanda işgücü piyasasından dışlanma olarak da kabul edilir. İşsizlik, işten çıkarılma, geçici işler ve azalan iş güvencesini de içerir
- Sosyal Boyut: Geleneksel hanehalkının bozulması, evsizlik, suç ve hoşnutsuz gençliği içerir.
- Politik Boyut: Bireyin hayatlarını etkileyen karar alma süreçlerine katılma veya bu kararları etkileyebilme yeteneği ile ilgilidir. Sosyal olarak kabul gören siyasi katılım biçimlerinden kopmak, yetkisizleştirme, politik süreçlere yabancılaşma ve resmi politika kanallarına güvensizlik politik dışlanmanın başlıca biçimleridir.
- Mahalle Boyutu: Sosyal ve mekânsal yönlerle ilişkilidir. Barınma olanaklarının kötü olması, Yerel ve kamu hizmetlerinin eksikliği, destek ağlarının çökmesi, yüksek suç oranları mahalle boyutunun ana unsurlarıdır.
- Mekansal Boyut: Mekanın hem kendisinin hem de orada yaşayan bireylerin dezavantajlı olarak tanımlanan özellikleri ile ilgilidir.
- Bireysel Boyut: Bireyin sahip olduğu ruhsal ve fiziksel hastalık, düşük beceriler ve düşük özsaygı gibi bireysel özellikleri içerir
- Grup Boyutu: Yaşlılar, engelliler, gençler, etnik gruplar gibi dezavantajlı grupları içerir.

Jehoel-Gijsbers ve Vrooman (2007: 16-17) ise sosyal dışlanmanın maddi/dagılımsal (ekonomik/yapısal dışlanma) ve maddi olmayan/ilişkisel (sosyokültürel dışlanma) olmak üzere iki boyutundan bahseder. Maddi boyut temel ihtiyaçlar ve maddi mallarla ilgili eksiklikleri ifade eden maddi yoksunluk ve sağlık, eğitim, barınma, sosyal hizmetler, sosyal güvenlik vb. sosyal haklarda hükümet hizmetlerine yetersiz erişim olmak üzere ikiye ayrılır. Maddi olmayan boyut (sosyokültürel dışlanma) ise resmi ve gayri resmi sosyal ağlara katılım eksikliği, yetersiz sosyal destek ve sosyal izolasyonu ifade eden yetersiz sosyal entegrasyon ve aktif sosyal vatandaşlıkla ilişkili temel normlara ve değerlere uyulmaması, sosyal güvenlik sisteminin kötüye kullanılması, kadın ve erkeğin hak ve ödevleri hakkında görüş ayrılığı ve topluma katılımın olmamasını ifade eden yetersiz kültürel entegrasyon olmak üzere ayrılır.

AB'ye göre ise sosyal dışlanmanın ekonomik, sosyal ve politik olmak üzere üç boyutu vardır. İşsizlik, kredi ve mülk sahipliğine erişimsizlik ekonomik boyut iken; bireyin toplumla bütünleşme bağının kaybedilmesi sosyal boyut; politik haklardan ve insan haklarından yoksun olmak politik boyutu ifade eder (Peace, 2001: 27).

Sosyal Dışlanmanın Nedenleri

Sosyal dışlanmanın nedenleri değişen işgücü piyasaları ve işsizlik, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk, sosyal korumanın yetersizliği, eşitsizlik ve ayrımcılık, göç (Sapançalı, 2005) gibi faktörlerdir.

İşgücü Piyasalarında Değişim, İşsizlik ve Güvencesiz Çalışma

Küreselleşme süreci ve neoliberal politikalar, örgütlenme ve üretim biçimlerini dönüştürerek işgücü piyasasının da dönüşmesine neden olmuştur. İşgücü piyasalarında dönüşüm artan işsizlik, atipik istihdam biçimlerinin ortaya çıkması, esneklik ve kuralsızlaşma, sendikaların güç kaybetmesi şeklinde kendini gösterir. Ayrıca işgücü piyasalarının bölünmesi, ücret ve çalışma koşullarını etkileyerek düşük ücretlerle ve güvencesiz çalışanların sayısını arttırmaktadır. Bütün bu dönüşümler işsizliği de önemli oranda arttırarak kronik bir sorun haline getirmiş ve sosyal dışlanma riskini en fazla sahip grubun işsizler olmasına neden olmuştur. Esneklik ve kuralsızlaşma ile istihdam imkanlarının kısıtlanması hem yeni işsizler yaratmakta hem de halihazırda işsiz olanların iş bulma şansını da azaltmaktadır (Çakır, 2002: 89-90).

Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksulluk

Küreselleşme sürecinde gelirin bölgeler, ülkeler ve bireyler açısından dağılımı adaletli değildir. Gelir dağılımında eşitsizlik olarak ifade edilen bu durum servet dağılımındaki eşitsizlik, işsizlik, ücret farklılıkları, nüfus artışı, sosyal normlar ve geleneklerden kaynaklanabilir (Yıldırım, 2018: 101-102). Gelir dağılımı adaletsizliğinin en çarpıcı sonucu olan yoksulluk ise sosyal bir varlık olan insanın insani ihtiyaçlarını (gıda, barınma, giyim, sağlık, eğitim, kültür vb.) karşılayacak bir gelire sahip olmasını ifade eder. Dolayısıyla yoksulluk insanların toplumsal hayata katılımını, sağlıklı ve huzurlu bir yaşam sürdürmelerini engelleyen bir olgudur. Bugün dünya nüfusunun yüzde 6,9'u günlük 1.90 \$'ın altında bir gelirle yaşamını sürdürmektedir (ILO, 2020a).

Sosyal Korumanın Yetersizliği

İş güvencesi, sağlık hizmetleri, eğitim teşvikleri gibi sosyal korumaya yönelik uygulamalar bireylerin toplumdan dışlanmalarını önleyerek toplumda yer edinmelerini sağlamaya çalışan uygulamalardır. Sosyal dışlanmanın meydana gelmesinin nedeni bu uygulamaların olmaması değil, koruma düzeyinin etkili olmaması ya da yetersiz olmasıdır. Sosyal koruma yetersizliğinin nedenleri işsizlik, düşük vasıf, düşük gelir, kötü barınma koşulları, suça eğilimli ortamlar, kötü sağlık koşulları gibi faktörlerdir (Çakır, 2002: 93- 94).

Eşitsizlik ve Ayrımcılık

Küreselleşme sürecinde artan rekabet, halihazırda var olan eşitsizliği daha da arttırmıştır. Küreselleşme her ne kadar ekonomik, sosyal, kültürel bütünleşme süreci olarak lanse edilse de; küreselleşme ile gelir dağılımında, ücretlerde, çalışma koşullarında, sosyal haklarda (eğitim, sağlık vb.) eşitsizlik ve adaletsizlik artmaktadır. Bu eşitsizlik durumu da dünya genelinde ve toplumlar özelinde bazı grupların dışlanmasına neden olmaktadır (Sapançalı, 2001: 121).

Bir diğer sosyal dışlanma nedeni olan ayrımcılık sonucunda bireyler eğitim, sağlık hizmetleri, barınma ve sosyal güvenliğe daha az erişebilir, düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışabilir ya da işsiz kalabilir; dolayısıyla topluma aktif katılımları engellenebilir. Cinsiyet, yaş, ırk, etnik köken, milliyet, mülteci statüsü, engellilik, cinsel yönelim, din, kültür ve kentsel veya kırsal yaşam ortamına dayalı ayrımcılık sosyal dışlanma nedenidir. Yaş ayrımcılığında belirli yaş aralıklarındaki bireyler -çocuklar, gençler, yaşlılar ayrımcılık nedeniyle yoksulluk, güvencesizlik, işsizlik, dışlanma gibi sorunlarla karşı karşıya kalma konusunda daha dezavantajlı konumdadır (Sapançalı, 2003: 115). Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları sonucu oluşan cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle neredeyse tüm toplumlarda kadınlar erkeklere nazaran daha dezavantajlı konumdadır. Kadınların çalışma yaşamı, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, sivil toplum örgütleri gibi toplumsal hayata katılımını sağlayan alanlara girememesi sosyal dışlanma nedenidir. Kadınlar işgücü piyasasına, gelir getirici faaliyetlere, eğitim-öğretim olanaklarına ulaşmakta sıkıntı çekerken; toplumsal ve çevresel ağlar kurmak konusunda da engellerle karşılaşmaktadır (Çakır, 27-26 :2008).

Göç

Göç, hem gelişmiş ülkeler için hem de gelişmekte olan ülkeler için sosyal dışlanmayı oluşturan en önemli faktörlerden biridir. Küreselleşme süreci gelişmekte olan ülkelerde gelir adaletsizliği, işsizlik ve yoksulluk gibi problemlerin artmasına neden olarak bu ülkelerde göç edenlerin sayısının da giderek artmasına neden olmaktadır (Yılmaz, 2014: 1689). Göç edenler genellikle en dışlanmış ya da en yoksul olan kişiler olmamakla birlikte, kendi ülkelerinde eğitim ve becerilere sahip olan ve çoğu zaman önceki göçmenlerle (göç ağları) bağlantıları olan kişilerdir. Ne var ki, bu kişiler, uluslararası perspektifte ve ev sahibi ülke tarafından, yoksul ve dışlanmış olarak görülür. Ev sahibi ülkeye geldiklerinde bu ülkenin dilini, geleneklerini, ilişkisel mekanizmalarını ve kültürel kodlarını bilmedikleri için dışlanacaklarına neredeyse kesin gözüyle bakılır. Göç nedeniyle yaşanan sosyal dışlanmanın bir diğer nedeni de yasa dışı konumuna düşen göçmenlerin güvencesiz, riski yüksek işlerde çalışmaları ve güvenli olmayan yerlerde kalmaları ve dolayısıyla eğitim, sağlık vb. hizmetlerinden dışlanmalarıdır (Dedeoğlu, 2011: 31).

Sosyal Dışlanmanın Sonuçları

Hangi nedenden kaynaklanırsa kaynaklansın bireylerin yoksunluğu ile sonuçlanan sosyal dışlanma hem birey hem toplum için olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bireysel sonuçlar bireyin ihtiyaçlarını karşılayamama durumu ve bu durumun devamlılığı halinde oluşacak ekonomik yoksunluk, ruhsal ve fiziksel sağlığın bozulması, stres, yabancılaşma, kendini güçsüz ve güvensiz hissetme ve sosyal işlevselliğin bozulmasıdır (Çakır, 99 :2002; Hatipler 2019: 59-60). Sosyal dışlanmanın toplumsal sonuçlarına bakıldığında bireyin kendisini ilgilendiren ekonomik, sosyal ve siyasi mekanizmaların dışında kalması toplumsal ayrışma ve kutuplaşma yaratarak toplumsal düzeni ve barışı tehdit edebilir (Hatipler, 2019-59-60).

Sosyal Dışlanma Kısılcında Gençler

Gençler, gerek fırsat yetersizliği ve eşitsizliği, gerekse sosyal dışlanma gibi nedenlerden ötürü yüksek risk içeren bir grubu temsil eder. Gençler, sosyal dışlanma sürecine maruz kalan en büyük gruplardan biridir. Gençlerde sosyal dışlanmaya neden olan faktörlerden en önemlisi istihdamda yer alamama; yani işsizliktir. İşsizlik, gençlerin refahı için güçlü bir tehdittir. Gençlerde işsizlik, sadece kendine saygı ve özgüvenini tehlikeye atarak psikolojik rahatsızlığa neden olmakla kalmaz; aynı zamanda gençlerin kendilerine iyi bakmak için gerekli maddi kaynaklara sahip olamayacağı anlamına da gelir. Uzun bir süre işgücü piyasası dışında kalmak, gençlerin sosyal ve politik olarak marjinalleşmesine yol açarak bağımlılık, güçsüzlük vb. duygularını güçlendirir. “Ne eğitimde ne istihdamda olan gençler” (NEET)¹ daha kötü sağlık koşullarına ve daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır (Paolini, 2013: 14).

ILO'nun 2020 Gençler İçin Küresel İstihdam Raporuna göre raporuna göre, 1999-2019 yılları arasında küresel çapta genç nüfus 1 milyardan 1,3 milyara yükselmesine rağmen, işgücü piyasasına katılan gençlerin sayısı 568 milyondan 497 milyona gerileyerek işgücüne katılım oranı yüzde 41 oranında gerçekleşmiştir. Küresel genç işsizlik oranı yüzde 13,6 olup gençlerin işsizlik oranı yetişkinlere göre üç kat daha fazladır. Ayrıca gençlerin beşte biri NEET olup bunların çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır (ILO, 2020b). Eurostat (2019) verilerine göre ise Avrupa Birliği ülkelerinde 15 - 29 yaş arası gençlerin istihdamda katılma oranı yüzde 50,2; işsizlik oranı yüzde 11,2; NEET oranı ise yüzde 3,9'dur. OECD (2019) verilerine bakıldığında 15 - 29 yaş arası gençlerde işsizlik oranı yüzde 11 olup; gençlerin yüzde 15'i NEET durumundadır ve bu grubun 2/3ü iş aramamaktadır. Türkiye özelinde bakıldığında ise; TÜİK Şubat 2020 verilerine göre 15-24 yaş arası 5.182.000 genç işgücünün; işgücüne katılma oranı yüzde 39,1, istihdam oranı yüzde 29,5, işsizlik oranı ise yüzde 24,4'dür. NEET oranı ise yüzde 26,7'dir (TÜİK İşgücü İstatistikleri, 2020).

¹ İstihdamda ya da eğitimde olmayan gençlerin (15-24) oranı olan NEET, istihdam ya da eğitimde olmayan gençlerin sayısının toplam genç nüfusun yüzdesi olarak ifade edilmesidir.

Sosyal dışlanmanın bir diğer nedeni olan işgücü piyasasının kural dışılaşması gençleri oldukça etkilemektedir. Güvencesiz, düşük ücretli işler gençlerin barınma ve maddi güvenlik, kaliteli eğitim ve öğretim, iyi sağlık hizmetleri, kültürel ve eğlence faaliyetleri için yeterli kaynaklara sahip olamayacağı anlamına gelmektedir (Paolini, 2013: 14). Ayrıca kayıt dışı ve güvencesiz işlerde istihdam edilme gençlerin tam özerkliğe ve yetişkin yaşamına geçişini yavaşlatmaktadır. ILO 2020 Gençler İçin Küresel İstihdam Raporuna göre her dört gençten üçü düşük ücretli, güvencesiz ve kayıtdışı işlerde çalışmaktadır (ILO, 2020b). Eurostat (2019) verilerine göre ise gençlerin yüzde 31'i geçici yüzde 23,1'i yarı zamanlı işlerde çalışmaktadır. Yarı zamanlı işlerde çalışan gençlerin yüzde 25,5'i, geçici işlerde çalışan gençlerin ise yüzde 25'i tam zamanlı bir iş bulamadığı için yarı zamanlı ve geçici işlerde çalışmaktadır.

Gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluk da gençleri oldukça etkilemektedir (Paolini, 2013: 14). Gençlerin işgücü piyasasından dışlanması ve ekonomik büyümeden adil pay alamaması gelir eşitsizliğini arttırarak daha yüksek yoksulluk oranları ile kendini göstermektedir. ILO 2020 Gençler İçin Küresel İstihdam Raporu'na göre istihdamda olan gençlerin yüzde 30'u bir iş sahibi olmalarına rağmen yoksulluk sınırında yaşamaktadır. Dünya genelinde çalışan gençlerin yüzde 13'ü günlük 1.90 doların altında gelir elde ederek aşırı yoksulluk sınırında yaşarken, yüzde 17'si günlük 3.20 doların altında çalışmaktadır (ILO, 2020b). Düşük gelirli, geçici ve yarı zamanlı işlerde çoğunlukla gençlerin tercih edilmesi çalışan yoksullar kavramı içinde genellikle gençlerin yer almasına sebep olabilir. Birleşmiş Milletler Dünya Gençlik Raporu'na göre ise gelişmekte olan ekonomilerdeki gençlerin çoğu sadece kayıt dışı sektörde iş bulabilmektedir ve bu sektördeki güvencesizliği, düşük ücretler nedeni ile kendilerini genellikle çalışan yoksullar arasında bulmaktadır (UN, 2018: 56). Eurostat (2019) verilerine göre AB ülkelerindeki gençlerin yüzde 26,2'si yoksulluk riski ile karşı karşıya olup, gençlerde çalışan yoksulların oranı yüzde 10,4'dür. Türkiye'de de gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluktan en çok gençler etkilenmektedir. Eurostat (2019) verilerine göre 16-29 yaş arası gençlerin yüzde 42,4'ü yoksulluk riski altındadır.

Gençlerin dışlanmasında bir diğer önemli neden ayrımcılıktır. Ayrımcılık gençlerin sağlığını ve duygusal refahını önemli ölçüde etkilemektedir. Kendi dine, rengine ve cinsel kimliğine karşı ayrımcılık hisseden gencin toplumla bütünleşmesi zorlaşmaktadır (Paolini, 2013: 17). Gençler özellikle işgücü piyasasına giriş aşamasında tecrübe eksikliği nedeniyle işverenler tarafından ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Ücret eşitsizliği açısından bakıldığında, ücret eşitsizliği genç çalışanlar arasında daha yüksek oranda olup bu kişiler daha düşük ücretlerle çalışmaktadır (ILO, 2020b).

Sosyal dışlanmanın bir diğer nedeni olan göç açısından bakıldığında ise; gençlerin göçü tercih etmelerinin sebebi, eğitim alma, iş bulma ya da yoksulluktan kaçma olabilir. Özellikle kalıcı göç kararı işsizlik, çalışan yoksulluğu, düzgün iş

olanaklarının azlığı gibi yerel işgücü piyasası olanaklarından etkilenmekte ve özellikle eğitilmiş gençler için beyin göçüne neden olmaktadır. Düzensiz ya da yasa dışı göç ise gençler için güvencesiz ve kayıt dışı istihdam gibi sonuçlar doğurmaktadır (ILO, 2020b). Ayrıca göç eden gençler evsiz kalma ve destek hizmetlerine erişim konusunda da riske maruz kalmaktadır (Paolini, 2013: 9). Birleşmiş Milletler Dünya Gençlik Raporuna göre de genç göçmenler göçün getirdiği risklere karşı savunmasızdır. Güvenceli bir iş için evlerini ve sosyal ağlarını terk eden gençler, özellikle de yasa dışı göç edenler, genellikle kayıt dışı istihdama dahil olarak sözleşmesiz çalışmakta ve emeklerinin karşılığı olan ücreti alamamaktadır. (UN, 2018: 47). ILO (2020b) verilerine göre küresel olarak göç edenlerin yüzde 11'i gençlerden oluşmaktadır. TÜİK uluslararası göç istatistiklerine göre en çok göç eden ve göçle gelen yaş grubu 20-29'dur (TÜİK, 2018).

Yöntem

Çalışmanın amacı gençlerde sosyal dışlanma boyutlarını ve demografik özelliklerine göre hangi gruptaki gençlerin daha fazla sosyal dışlanmaya eğilimli olduğunu tespit edebilmektir. Tarama modeli olarak tasarlanan bu çalışmada genç yaş aralığı 18-29 yaş olarak belirlenmiştir. Alt yaş sınırının 15'den 18'e çekilmesinin sebebi 12 yıllık eğitim süresidir. Üst yaş sınırı ise üniversite eğitimi ve işgücü piyasasına dahil olma gibi koşullar düşünülerek 29 olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda 2019 Ekim-Kasım tarihleri arasında Kocaeli ilinde 18-29 yaş arası 409 genç ile ve karşılaştırma yapabilmek adına 30 ve üzeri yaş 464 kişi ile olmak üzere tesadüfi olarak belirlenen toplam 873 kişiyle görüşme yöntemiyle anketler gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları ve Veri Analizi

Çalışmada sosyal dışlanma düzeyini ortaya koyabilmek adına Jehoel-Gijsbers ve Vrooman (2007) tarafından geliştirilen ve Bayram, Sam, Aytaç ve Aytaç (2010) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Sosyal Dışlanma Ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte sosyal dışlanmanın maddi yoksunluk, sosyal haklar, sosyal katılım ve kültürel entegrasyon olmak üzere dört boyutu bulunmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Sosyal Dışlanma Ölçeğinin Boyutları ve Tanımlar

Sosyal Dışlanma Ölçeği	Tanımlar
Maddi Yoksunluk	Zorunlu ödemelerin güçlkle yapılması, maddi durum ile ilgili endişe, vb. temel ihtiyaçların yeterince karşılanamaması.
Sosyal Haklar	Hastane, vergi dairesi, nüfus müdürlüğü gibi kamu kurumlarında sorun yaşama ve kötü muamele ile karşılaşma, kredi vb. müracaatlarının reddedilmesi, kamu kurumlarından ve yardımlarından faydalanılamaması Yaşanılan çevrenin gürültülü ve kirli olması, çevrede sürekli olaylar çıkması, komşuluk ilişkilerinin iyi olmaması, bireyin kendisini güvende hissetmemesi ve evde tek başına olmaktan korkması (uygun ev ve güvenli çevre koşullarına sahip olunmaması)
Sosyal Katılım	Bireyin kendisini toplumdaki dışlanmış hissetmesi, sosyal ilişki kurabileceği kişi sayısının çok az olması, sırlarını paylaşabileceği arkadaşlarının olmaması ya da çok az olması, bireyin arkadaşlarından çok az sosyal destek görmesi ve diğer insanlarla olan ilişkilerinde sorun yaşaması.
Kültürel Entegrasyon	Bireyin arkadaşlarının yararına olacaksa yalancı şahitlik yapması, yakalanmadığı sürece kanunları çiğnemesi, ücretli olarak çalışanların ek bir işte daha çalışmalarını uygun bulması, işsizlik parası veya sosyal yardım parası alanların ek iş yapmalarını uygun bulması ve başkalarının emekli veya sigorta karnelerini kullanarak ücretsiz muayene olunmasını veya ilaç alınmasını uygun karşılaması

Kaynak: Bayram, Sam, Aytaç ve Aytaç, 2010: 84'den alınmıştır.

Çalışmada kullanılan sosyal dışlanma ölçeğinin ve alt boyutlarının güvenilirliğini belirlemek için Cronbach Alpha değerleri hesaplanmış ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır (Tablo 2). Doğrulayıcı faktör analizi sonucu ölçekte dört boyut ortaya çıkmıştır. Çalışmada ortaya çıkan dört boyutun Jehoel-Gijsbers ve Vrooman'ın çalışması ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Veri Toplama Aracının Güvenilirlik ve Faktör Analizi

	Cronbach Alpha	KMO ve Bartlett	
		KMO	Sig.
Sosyal Dışlanma Ölçeği	0,844	0,849	,000
Maddi Yoksunluk	0,815		
Sosyal Haklar	0,771		
Sosyal Katılım	0,658		
Kültürel Entegrasyon	0,628		

Araştırmadan elde edilen bulgular istatistik analiz paket programına (SPSS) işlendikten sonra ilgili analizler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin demografik özelliklere göre frekans dağılımları ve ölçekten alınan puanların ortalama değerleri ortaya konulmuştur. Sosyal dışlanma ortalama puanlarının demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesi için öncelikle hesaplanan ortalama puanların Normal Dağılıma uygunluk gösterip göstermedikleri incelenmiştir. Bu amaçla Kolmogrov Simirnov Testi uygulanmış ve basıklık ve çarpıklık değerinin belirlenen sınırlar içinde olduğu ve normal dağılıma uygunluk gösterdiği tespit edilmiş ve bu doğrultuda verilerin analizinde parametrik testler uygulanmıştır.

Çalışmanın ilk amacı olan gençlerin 30 ve üzeri yaş grubuna göre sosyal dışlanma düzeylerini tespit edebilmek amacıyla öncelikle tüm örnekleme t-testi uygulanmıştır. Daha sonra gençlerde sosyal dışlanma boyutlarını ve demografik özelliklerine göre hangi gruptaki gençlerin daha fazla sosyal dışlanmaya maruz kaldığını incelemek adına t-testi ve tek yönlü ANOVA analizlerinden yararlanılmıştır. Yapılan tüm analizlerin sınamaları 0,05 anlamlılık düzeyine göre yapılmıştır.

Bulgular

Çalışmanın ilk önemli bulgusu sosyo-demografik özelliklerin incelendiği tanımlayıcı analizlerde ortaya çıkmıştır. Örneklemin sosyo-demografik özellikleri Tablo 3'de gösterilmektedir. Buna göre araştırmaya katılan gençlerin yüzde 52,3'ü kadın, yüzde 47,7'si erkektir. Araştırmada toplumsal statüleri bakımından gençler öğrenciler, işgücü piyasasına dahil olanlar (işsiz ve istihdamda olan gençler) ve NEET şeklinde sınıflandırılmıştır. Araştırmaya katılan gençlerin yüzde 13,7'si işsiz, yüzde 45,5'i istihdamda, yüzde 8,6'sı NEET ve yüzde 40,2'si öğrencidir. İşsiz ve NEET durumunda olan genç kadınların oranı daha yüksek iken, istihdamda olanların oranı daha düşüktür. Araştırmaya katılan gençlerin çoğunluğu (yüzde 47,7) lise/meslek lisesi mezunu olup çoğunluğun (yüzde 32,8) hanehalkı (HH) geliri 4001-6000 TL düzeyindedir. 30 yaş ve üzeri katılımcılarda ise çoğunluğun istihdamda (yüzde 70,9) ve lise/meslek lisesi mezunu (yüzde 38,8) olduğu ve 2001-4000 TL hanehalkı gelirine (yüzde 37,1) sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Örneklerin Sosyo-Demografik Özellikleri

	Kadın		Erkek		Toplam	
	N	yüzde	N	yüzde	N	yüzde
18-29 Yaş Grubu						
Statü						
İşsiz	36	64,3	20	35,7	56	13,7
NEET	21	60	14	40	35	8,6
İstihdamda	78	41,9	108	51,8	186	45,5
Öğrenci	79	59,8	53	40,2	132	32,3
30 ve Üzeri Yaş Grubu						
Statü						
İşsiz	21	4,5	19	4,1	40	8,6
İstihdamda	122	26,3	207	44,6	329	70,9
Öğrenci	1	0,2	0	0	1	0,2
Çalışma istek ve iradesinde değil	76	16,4	4	0,9	80	17,2
Emekli	1	0,2	13	2,8	14	3
Eğitim Durumu						
Lise altı	59	12,7	49	10,6	108	23,3
Lise/meslek lisesi	72	15,5	108	23,3	180	38,8
Lisans	73	15,7	69	14,9	142	30,6
Lisansüstü	17	3,7	17	3,7	34	7,3
HH gelir						
0 -2000 TL	10	2,2	18	3,9	28	6
2001 - 4000 TL	80	17,3	92	19,9	172	37,1
4001 - 6000 TL	67	14,5	61	13,2	128	27,6
6001 - 8000 TL	26	5,6	27	5,8	53	11,4
8001 -10000 TL	26	5,6	28	6,0	54	11,7
10000 TL üzeri	12	2,6	16	3,5	28	6
Total	221	47,6	243	52,4	464	100
18-29 Yaş Grubu						
Statü						
İşsiz	36	64,3	20	35,7	56	13,7
NEET	21	60	14	40	35	8,6
İstihdamda	78	41,9	108	51,8	186	45,5
Öğrenci	79	59,8	53	40,2	132	32,3
Eğitim Durumu						
Lise altı	6	1,5	5	1,2	11	2,7
Lise/meslek lisesi	110	26,9	84	20,5	194	47,7
Lisans	91	22,2	99	24,2	190	46,5
Lisansüstü	7	1,7	7	1,7	14	3,4
HH gelir						
0 -2000 TL	28	6,8	20	4,9	48	11,7
2001 - 4000 TL	70	17,1	60	14,7	130	31,8
4001 - 6000 TL	77	18,8	57	13,9	134	32,8
6001 - 8000 TL	25	6,1	31	7,6	56	13,7
8001 -10000 TL	9	2,2	15	3,7	24	5,9
10000 TL üzeri	5	1,2	12	2,9	17	4,2
Total	214	52,3	195	47,7	409	100

Tanımlayıcı analizlerde 18-29 yaş grubu gençlerin çoğunluğunun eğitim düzeyinin lise olduğu (yüzde 47,4), toplumsal statüsünün istihdamda (yüzde 45,5) olduğu ve hanehalkı gelirlerinin orta düzey olduğu görülmektedir. Ayrıca işsiz ve NEET durumunda olan genç kadınların oranının daha yüksek, istihdamda olanların oranının daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. 30 yaş ve üzeri bireyler ile karşılaştırıldığında ise 18 – 29 yaş grubu gençlerde işsizlik oranının daha yüksek olduğu (yüzde 13,7) ve istihdam oranının (yüzde 45,5) daha düşük olduğu görülmektedir. Dünya genelinde ve Türkiye özelinde gençlerin işsizlik ve istihdama ilişkin verileri değerlendirildiğinde, araştırma sonuçlarının bu verilerle uyumlu olduğu söylenebilir.

Çalışmanın ikinci önemli bulgusu 29-18 yaş arası gençlerin 30 ve üzeri yaş grubuna göre daha çok sosyal dışlanmaya maruz kalmasıdır. Yaş grubuna göre sosyal dışlanma düzeyinin farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek adına tüm örnekleme “t-testi” uygulanmıştır. Yaş grubuna göre sosyal dışlanma ortalama puanında ve sosyal dışlanmanın maddi yoksunluk dışındaki alt boyutlarında oluşan farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür (Tablo 4). 18-29 yaş grubu sosyal haklar, kültürel entegrasyon boyutunda ve toplamda 30 ve üzeri yaş grubuna göre daha çok sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Gençler sağlık, sosyal güvenlik vb. hükümet hizmetlerine yetersiz erişimi içeren sosyal haklardan dışlanmakta ve aktif sosyal vatandaşlıkla ilgili temel norm ve değerlere uymamakta, sosyal güvenlik sistemini kötüye kullanmak gibi davranışları içeren kültürel entegrasyon boyutunda da daha çok bu tür davranışlar sergilemektedir. Ortaya çıkan bu bulgular tanımlayıcı bulgular ile birlikte değerlendirildiğinde gençlerde işsizliğin daha yüksek ve istihdama katılımın daha az olması, gençlerin özellikle sosyal güvenlik ve sağlık gibi hükümet hizmetlerine erişimini engelleyen bir durum olarak düşünülebilir. Sosyal haklardan yeterli düzeyde faydalanamayan gençlerin de sosyal güvenlik sistemini kötüye kullanmaya yönelik davranışlar geliştirmesi beklenebilir. Bunun yanında toplum dışına itilen gençlerin potansiyel suçlu ya da bağımlı olarak etiketlenmesi sosyal dışlanmayı daha da arttırarak gençlerin temel norm ve değerlerden uzak davranışlar sergilemesine neden olabilir. Nitekim Aksungur’un (2006: 143-144), Roberts (2001: 49) ve Dean (2001) çalışmasında da benzer bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 4. Yaş Değişkeni ile Sosyal Dışlanma Boyutları Arasındaki İlişki

	18-29 Yaş	30 Yaş ve Üzeri	Sig.
	Ort	Ort.	
Sosyal Dışlanma	2,4993	2,4252	,030
Maddi Yoksunluk	2,6484	2,6038	,435
Sosyal Haklar	2,5214	2,3789	,001
Sosyal Katılım	2,4854	2,6176	,000
Kültürel Entegrasyon	2,2152	1,9249	,000

Gençlerin sosyal dışlanma düzeyinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek adına “t-testi” uygulanmış ve cinsiyete göre sosyal haklar ve kültürel entegrasyon boyutlarında oluşan farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür (Tablo 5). Sosyal haklar açısından genç kadınların hizmetlere ulaşmakta daha fazla dışlandığı; kültürel entegrasyonda ise genç erkeklerin daha çok sistemi kötüye kullanan davranışlarda bulunduğu, toplumsal norm ve değerlerden daha fazla uzaklaştığı görülmektedir. Cinsiyet ve toplumsal statü verileri ile birlikte düşünüldüğünde erkeklere nazaran kadınların işsizlik ve NEET oranının daha yüksek ve istihdama katılım oranının daha düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. İstihdama dahil olamayan kadınların hükümetin hizmetlerinden daha az faydalanarak bu alandan dışlanması söz konusudur.

Tablo 5. Cinsiyet Değişkeni ile Sosyal Dışlanma Boyutları Arasındaki İlişki

	Kadın	Erkek	Sig.
	Ort	Ort.	
Sosyal Dışlanma	2,5097	2,4698	,410
Maddi Yoksunluk	2,6431	2,6346	,916
Sosyal Haklar	2,5881	2,4356	,020
Sosyal Katılım	2,4984	2,4564	,417
Kültürel Entegrasyon	2,1131	2,3200	,012

Bir diğer bulgu eğitim düzeyi ve sosyal dışlanma ilişkisi ile ilgilidir ve maddi yoksunluk boyutunda ve genel sosyal dışlanma düzeyinde en fazla dışlanan grubun lise altı eğitim seviyesine sahip olan grup olduğu görülmektedir (Tablo 6). Eğitimi olmayan ya da eğitim seviyesi düşük bireyler iyi bir meslek sahibi olma konusunda dezavantajlı konumda olup iyi bir gelir sahibi olamamakta, sosyal güvenceden mahrum kalmakta ve toplumdan dışlanmaktadır. İyi eğitime sahip olan bireyler ise işgücü piyasasına daha kolay girebilmekte, daha iyi gelire ve sosyal güvenceye sahip olmakta ve dolayısıyla daha sağlıklı ve iyi koşullarda yaşamaktadır. Dolayısıyla eğitilmiş bireyin işsizlik, yoksulluk gibi bir sosyal dışlanmaya neden olan durumlarla karşılaşma olasılığı azalmaktadır (Sapançalı, 2005: 81; Paolini, 2013: 12). Düşük eğitim seviyesine sahip gençlerin daha düşük ücretli işlerde çalışması ve temel ihtiyaçlar ve maddi mallar ile ilgili eksiklerini gideremeyerek maddi yoksunluk yaşamaları ve sosyal olarak dışlanması olasıdır. Aksungur (2006: 138) çalışmasında düşük eğitim düzeyini düzgün iş için gerekli olan nitelik seviyesinin yetersizliği ile ilişkilendirilerek; Macdonald (2001) ve Roberts (2001) ise düşük eğitim düzeyini işsizlik ile ilişkilendirerek gençlerde sosyal dışlanma nedeni olarak ortaya koymuştur. Britanya Hanehalkı Araştırması'nın (akt. Keung, 2010: 42) düşük eğitim düzeyine sahip gençlerin dışlanmasına ilişkin sonuçları

da araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Eğitim-maddi yoksunluk ilişkisine dair Eurostat verileri de daha düşük eğitim düzeyine sahip gençlerin maddi yoksunluk yaşadığını ortaya koymaktadır (akt. Paolini, 2013: 13).

Tablo 6. Eğitim Değişkeni ile Sosyal Dışlanma Boyutları Arasındaki İlişki

	Lise Altı	Lise/Meslek Lisesi	Lisans	Lisansüstü	Sig.
	Ort	Ort.	Ort.	Ort.	
Sosyal Dışlanma	2,7662	2,5362	2,4356	2,3918	,042
Maddi Yoksunluk	3,1705	2,7075	2,5500	2,4821	,029
Sosyal Haklar	2,7133	2,5766	2,4389	2,5495	,157
Sosyal Katılım	2,5960	2,4725	2,4924	2,2778	,428
Kültürel Entegrasyon	2,5636	2,2722	2,1421	2,0429	,176

Toplumsal statü açısından maddi yoksunluk, sosyal ilişkiler, kültürel entegrasyon ve sosyal dışlanma bağlamında en dezavantajlı gençlerin NEET olduğu çalışmanın önemli bulgularındandır (Tablo 7). “Ne eğitimde ne istihdamda” olan gençlerin riskli durumlarını ve sosyal dışlanmalarını açıklamaya çalışan bir kavram olan NEET, düşük eğitim seviyesi ve düşük sosyo-ekonomik statü ile ilişkilendirilir. Düşük sosyo-ekonomik statü iyi bir eğitim almayı zorlaştırmakta, iyi bir eğitim alamamak ise istihdama girişi zorlaştırmaktadır. Eğitim ve istihdam yaşamında yer alamayan gençlerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak bir gelire sahip olamamaları, sosyalleşme sürecinin önemli aşamaları olan eğitim ve çalışma hayatından uzak kalması sonucu sosyal ilişkiler geliştirememeleri dolayısıyla tüm bu dışlanmışlık sonucu değer ve normlara uymayan davranışlar sergilemesi olasıdır. Williamson’ın (2001: 75) çalışmasına NEET’lerin bir günlük rutinini geç saatlere kadar yatmak, dükkanların etrafında dolaşmak (ve muhtemelen hırsızlık yapmak), akşamdan sabaha kadar gezmek (ve muhtemelen uyuşturucu kullanmak) şeklinde açıklaması kültürel entegrasyon boyutunda yaşanan dışlanmışlıkla ilgili araştırma bulgularını desteklemektedir. Britanya Hanehalkı Araştırmasının (akt. Keung, 2010: 42) NEET’lerin daha çok dışlanmasına ilişkin sonuçları da araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Tablo 7. Toplumsal Statü Değişkeni ile Sosyal Dışlanma Boyutları Arasındaki İlişki

	İşsiz	NEET	İstihdamda	Öğrenci	Sig.
	Ort	Ort.	Ort.	Ort.	
Sosyal Dışlanma	2,5071	2,7714	2,4151	2,5159	,001
Maddi Yoksunluk	2,7857	3,1893	2,4597	2,6837	,000
Sosyal Haklar	2,4973	2,7363	2,4524	2,5531	,109
Sosyal Katılım	2,5000	2,6762	2,4869	2,4049	,050
Kültürel Entegrasyon	2,1000	2,3657	2,1172	2,3515	,038

Çalışmanın son bulgusu ise kültürel entegrasyon dışındaki tüm boyutlarda ve genel sosyal dışlanma açısından hanehalkı geliri 2000-0 TL seviyesinde olan gençlerin daha fazla dışlanmaya maruz kalan grup olmasıdır (Tablo 8). Bilindiği üzere yoksulluk sosyal dışlanmanın nedenlerinden biridir. Düşük bir gelir gençlerin, topluma tam olarak katılmasını engeller ve yaşam kalitesini etkiler. Yoksulluk gençlerin konut, maddi güvence, kaliteli eğitim ve öğretim, iyi sağlık hizmetleri, kültürel ve eğlence faaliyetleri için yeterli kaynaklara sahip olamayacağı anlamına gelir (Paolini, 2013: 14). Dolayısıyla hem açlık hem yoksulluk sınırının altında bir gelir olan 2000 TL'den az hanehalkı gelirine sahip gençlerin de temel ihtiyaçları karşılayamaması, sosyal haklara erişememesi, kötü yaşam koşullarına sahip olması kısaca sosyal olarak dışlanması olasıdır. Paolini'nin (2013: 15-16) aktardığı sonuçlar araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Tablo 8. Hanehalkı Geliri Değişkeni ile Sosyal Dışlanma Boyutları Arasındaki İlişki

	0-2000 TL	2001-4000 TL	4001-6000 TL	6001-8000 TL	8001-10000 TL	10001 TL ve Üzeri	Sig.
	Ort	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	
Sosyal Dışlanma	2,8470	2,5648	2,4312	2,3291	2,3679	2,0924	,000
Maddi Yoksunluk	3,3958	2,7894	2,5438	2,2813	2,2083	1,8897	,000
Sosyal Haklar	2,8141	2,5947	2,4789	2,3352	2,4006	2,1086	,000
Sosyal Katılım	2,6991	2,5581	2,4046	2,3492	2,5139	2,2026	,000
Kültürel Entegrasyon	2,3208	2,1400	2,1761	2,3536	2,2750	2,1765	,571

Sonuç Yerine

Gençlerin sosyal olarak dışlanması önemli bir sorundur. Dünyada ve Türkiye'de gençlerin sosyal dışlanma açısından durumu alanyazında ayrıntılı olarak verilmiştir. Çalışmanın amacı da gençlerde sosyal dışlanmanın boyutlarını ortaya koyabilmektir. Bu amaçla Kocaeli ilinde 18-29 yaş arası genç ve 30 ve üzeri yaş grubu bireylerle anketler gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler araştırmanın amacı doğrultusunda analize dahil edilerek bulgular ortaya konmuştur.

Sonuçlar değerlendirildiğinde, gençlerde 30 yaş ve üzeri grup ile karşılaştırıldığında işsizliğin daha yüksek, istihdama katılımın ise daha düşük olduğu ve gençlerin daha fazla sosyal dışlanma yaşadığı söylenebilir. Gençler kendi yaş grupları içinde değerlendirildiğinde ise eğitim düzeyi düşük, "ne eğitimde ne istihdamda" ve hanehalkı geliri 2000 TL altında olan gençlerin daha çok sosyal dışlanma yaşadığı görülmektedir.

Sonuç itibariyle gençleri fırsat eşitliği dñyasının dışına iten bir sñreç olan sosyal dışlanma, gençlerin yaşam koşullarını, sosyal ve ekonomik katılımını, duygusal yaşamını ve sağlık durumunu derinden etkilemektedir. Özellikle eğitim seviyesi dñřük, işsiz, ne eğitimde ne istihdamda ve geliri dñřük gençleri etkilediği gñrñlen sosyal dışlanmayı engellemek ve gençleri kaybetmemek ve çok geç olmadan toplumla bñtñnleřtirmek adına hedefe yñnelik ve kapsamlı politikalar gerekir. Eğitim ve oğretimi teşvik ederek gençlerin eğitim seviyesinin yñkseltilmesi, iřgñcñ piyasasına giriş için somut fırsatlar yaratılması, ayrımcılıkla mñcadele eden uygulamaların devreye sokularak gençlerin önñnñ açılması ve sosyal içerme sağlayacak tñm mekanizmaların gñlendirilmesi ve gençlerin hayatında olumlu ve etkili değişimler yaratılması gerekir.

Kaynakça

- Aksungur, U. (2006) *Experiences Of Social Exclusion of the Youth Living in Altındağ, Ankara*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Department of Sociology, METU, Ankara.
- Bayram, N., Sam, N, Aytaç, S. ve Aytaç, M. (2010) "Yaşam Tatmini ve Sosyal Dışlanma", *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 12, 4, 81-92.
- Burchardt, T., Le Grand, J. ve Piachaud, D. (1999) "Social Exclusion In Britain 1991-1995", *Social Policy and Administration*, 33, 3, 227-244.
- Council of The European Union (2004) *Joint Report by the Commission and The Council on Social Inclusion*, 5 Mart, Brussels.
- Çakır, Ö. (2002) "Sosyal Dışlanma", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 3, 83-104.
- Çakır, Ö. (2008) "Türkiye'de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31, Temmuz-Aralık, 25-47.
- Dean, H. (2001) "Underclassed or Undermined? Young People And Social Citizenship", *Youth, The 'Underclass' and Social Exclusion* (der. E. R. Macdonald) USA: Routledge, Taylor&Francis e-Library, 55-69.
- Dedeoğlu, S. (2011) "Türkiye'de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66, 1, 27-48.
- Eurostat (2019) <https://ec.europa.eu/eurostat/web/youth/data/database>, (01.05.2020).
- Giddens, A. (2012) *Sosyoloji* (çev. E. A. Kayhan), İstanbul: Kırmızı Yayınları
- Hatıpler, M. (2019) "Boyut ve Etkenleriyle Sosyal Dışlanmanın Yoksullukla Karşılaştırmalı İlişkisi", *Bilgi*, 21, 1, 39-77.
- ILO (2020a) ILOSTAT database. <https://ilostat.ilo.org/data/>, (01.05.2020).
- ILO (2020b) *Global Employment Trends for Youth*, Geneva: ILO.
- Jehoel-Gijsbers, G. ve Vrooman, C. (2007) "Explaining Social Exclusion: A Theoretical Model Tested in the Netherlands", SCP The Netherlands Institute for Social Research/scp, The Hague, July 2007.
- Keung, A. (2010) "Young People and Social Exclusion: A Multidimensional Problem", *Criminal Justice Matters*, 80, 1, 42-43.
- Kieselbach, T. (2003) "Long-Term Unemployment Among Young People: The Risk of Social Exclusion", *American Journal of Community Psychology*, 32, 1/2, 69-76.
- Levitas R. (2005) *Three Discourses of Social Exclusion in the Inclusive Society?*, London: Palgrave Macmillan
- Macdonald, R. (2001) "Dangerous Youth and the Dangerous Class", *Youth, the 'Underclass' and Social Exclusion* (der. E. R. Macdonald), USA: Routledge, Taylor&Francis e-Library, 1-25.
- OECD (2019), <https://data.oecd.org/youthinac/youth-not-in-employment-education-or-training-neet.htm> (01.05.2020).
- Paolini, G. (2013). "Youth Social Exclusion And Lessons From Youth Work" Brussels, Belgium: Education, Audiovisual and Culture Executive Agency.
- Peace, R. (2001) "Social Exclusion: A Concept in Need of Definition?", *Social Policy Journal of New Zealand*, 16, July, 17-36.
- Percy-Smith, J. (2000) "Introduction: The Contours of Social Exclusion", *Policy Responses to Social Exclusion: Towards Inclusion* (der. J. Percy-Smith), Buckingham, Philadelphia: Open University Press, 1-21.
- Roberts, K. (2001) "Is There an Emerging British 'Underclass'? The Evidence From Youth Research", *Youth, the 'Underclass' and Social Exclusion* (der. E. R. Macdonald), USA: Routledge, Taylor&Francis e-Library, 39-54.
- Sapancalı, F. (2001) "Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 2, 115-140.

- Sapancalı, F. (2003) *Sosyal Dışlanma*, İzmir: İzmir Dokuz Eylül Yayınları.
- Sapancalı, F. (2005) "Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri", *Çalışma ve Toplum*, 3, 51-106.
- Sen, A. (2000) *Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny*, Social Development Papers no. 1, Asian Development Bank, Philippines.
- Sen, A. (2004) *Özgürlükle Kalkınma* (çev.Y. Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Silver, H. (1994) "Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms", *International Labour Review*, 133, 5/6, 531 – 578.
- TÜİK (2020), İşgücü İstatistikleri, Şubat 2020, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33786>, (07.05.2020).
- TÜİK (2018), Uluslararası Göç İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1067, (07.05.2020).
- United Nations, (2018) *World Youth Report, Youth and the 2030 Agenda for Sustainable Development*, USA.
- Williamson, H. (2001) "Status Zero Youth and the 'Underclass': Some Considerations", *Youth, the 'Underclass' and Social Exclusion* (der. Er. R. Macdonald), USA: Routledge, Taylor&Francis e-Library, 70-82.
- Yépez Del Castillo, I. (1994) "A Comparative Approach to Social Exclusion: Lessons From France and Belgium", *International Labour Review*, 133, 5-6, 613-633.
- Yıldırım, S. (2018) "Yoksulluk Nedenleri", *Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla* (der. G. Cerev ve B. Yenihan), Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım, 99-114.
- Yılmaz, A. (2014) "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri", *Turkish Studies*, 9, 2, 1685-1704.